

Stad van tranen

Kate Mosse bij Meulenhoff Boekerij:

Het verloren labyrint

De vergeten tombe

De wintergeest

Citadel

De bruidskist en andere verhalen

De nacht van de vogels

Tijden van vuur

Stad van tranen

Schip der zielen

Een extra paar handen (non-fictie)

Kate Mosse

Stad van tranen

*1572. Als in Parijs paniek uitbreekt,
vlucht Minou Joubert naar Amsterdam,
maar haar vijanden volgen haar overal.*

Vertaald door Merel Leene

Eerste druk 2020

Derde druk 2023

ISBN 978-90-225-9927-3

ISBN 978-94-023-1472-4 (e-book)

ISBN 978-90-528-6241-5 (audio)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The City of Tears*

Vertaling: Merel Leene

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio

Auteursfoto: © Ruth Crafer

Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2020 Mosse Associates Ltd

© 2020 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Citaten op p. 7: Christopher Marlowe, *The Massacre at Paris*, vertaling Gerda Baardman. John Milton, *Paradise Lost, Book 1* (1667), vertaling Peter Versteegen, *Het paradijs verloren*, Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2003. T.S. Eliot, 'The Dry Salvages', *Four Quartets* (1941) © T.S. Eliot courtesy Faber and Faber Ltd., vertaling Peter van Huizen, 2002, in: *Liter*, jaargang 5.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Als altijd, voor mijn lieve Greg & Martha & Felix
En voor Peter Clayton
20 juni 1964 – 18 juni 2018
Erg gemist

De Allerhoogste die het Al regeert
hoort de gebeden der rechtvaardigen.
Voorwaar, Hij zal de schuldelozen wreken
die door De Guises verraderlijke hand
een bloedig en ontijdig einde vonden.

Christopher Marlowe
The Massacre at Paris (1593)

De geest is zelf een plaats die hel tot hemel
Kan maken of de hemel tot een hel.

John Milton
Paradise Lost, Book 1 (1667)

Ik heb al eens gezegd
Dat de ervaring die tot betekenis wordt opgewekt
Niet de ervaring is van slechts één leven
Maar die van vele generaties – nog daargelaten
Iets dat waarschijnlijk onverwoordbaar is:
De achterwaartse blik voorbij de zekerheid
Van wat geboekstaafd is, de steelse achterwaartse blik
Over de schouder, op de oer-verschrikking.

T.S. Eliot
'The Dry Salvages', *Four Quartets* (1941)

INHOUD

PROLOG
Franschhoek
Februari 1862
17

DEEL EEN
Amsterdam en Puivert
Mei & juni 1572
23

DEEL TWEE
Amsterdam en Parijs
Juni, juli & augustus 1572
87

DEEL DRIE
Amsterdam en Chartres
Mei 1578
237

DEEL VIER
Amsterdam en Chartres
Juli & augustus 1584
361

EPILOOG
Chartres
Februari 1594
469

Een opmerking over de historische achtergrond

De Hugenotenoorlogen waren een opeenvolging van burgeroorlogen. Ze begonnen na jaren van sluimerend conflict op 1 maart 1562, toen katholieke soldaten van François, hertog van Guise, in Vassy ongewapende hugenoten vermoordden. Ze eindigden nadat miljoenen mensen gestorven of op drift geraakt waren met de ondertekening van het Edict van Nantes op 13 april 1598 door de aanvankelijk protestantse koning Hendrik IV, Henri van Navarra. Het meest beruchte voorval uit de Hugenotenoorlogen is de Bartholomeusnacht, een bloedbad in Parijs dat in de vroege uren van 24 augustus 1572 begon. Zowel ervoor als erna vonden er echter in dorpen en steden door heel Frankrijk vergelijkbare slachtpartijen plaats, onder andere in Toulouse in 1562 (de periode waarover ik in *Tijden van vuur* heb geschreven) en in navolging van het Parijse bloedbad moordpartijen in twaalf grote steden in 1572.

De gebeurtenissen in het voorjaar en de zomer van 1572 voorafgaand aan en vlak na de Bartholomeusnacht – de dood van Jeanne d’Albret, het huwelijk van Marguerite de Valois en Henri van Navarra, de moord op admiraal Coligny en de vraag wie er verantwoordelijk was voor de opdracht voor het bloedbad zelf – zijn door generaties van librettisten, kunstenaars, filmmakers, toneel- en romanschrijvers uitgebreid geïnterpreteerd (om niet te zeggen gefictionaliseerd), met als belangrijke namen Christopher Marlowe, Prosper Mérimée en Jean Plaidy. Maar vooral kennen we de creatieve interpretatie van de historische gebeurtenissen uit *La Reine Margot*, de roman van Alexandre Dumas uit 1845. Net als hij heb ik me een zekere mate van artistieke speculatie en vrijheid veroorloofd.

In een poging om zijn uiteengevallen koninkrijk te verenigen en de inwoners van de fanatiek katholieke Franse hoofdstad voor zich te winnen bekeerde Hendrik IV, de eerste Bourbon die koning van Frankrijk werd, zich in juli 1593 (voor de tweede keer en deze keer voorgoed) tot het katholicisme met de woorden: ‘*Paris vaut bien une messe*’ – Parijs is wel

een mis waard. Hij werd in februari 1594 in Chartres gekroond en een jaar later werd zijn excommunicatie opgeheven.

Het Edict van Nantes, dat in 1598 van kracht werd, was misschien minder een uitvloeisel van oprecht verlangen naar werkelijke religieuze tolerantie dan een gevolg van vermoeidheid en een militaire patstelling. Het edict bracht een schoorvoetende vrede in een land dat door kwesties van doctrine, godsdienst en soevereiniteit volkomen verscheurd was en daarbij vrijwel bankroet was geraakt.

Hendrik iv's kleinzoon, Lodewijk xiv, herriep het edict op 22 oktober 1685 in Fontainebleau en versnelde daarmee de gedwongen uittocht van de hugenoten die nog in Frankrijk waren achtergebleven. Elk land dat deze vluchtelingen opnam werd verrijkt door hun aanwezigheid.

De Tachtigjarige Oorlog in de Nederlanden was minstens even ingewikkeld. De oorlog begon in 1568 en was een opstand van de Zeventien Provinciën – het huidige Nederland, België en Luxemburg – tegen de gewelddadige bezetting door Spanje. Onder leiding van de Prins van Oranje, Willem de Zwijger, werd het bezettingsleger dat werd aangevoerd door de hertog van Alva – die voor Filips II van Spanje werkte – uiteindelijk uit het noorden en westen van het land verdreven. Op 18 februari 1578 werd de Satisfactie getekend, waarmee Amsterdam en Holland zich met elkaar verzoenden, en op 29 mei van hetzelfde jaar werd Amsterdam – de laatste grote stad in Holland die nog katholiek was – tijdens de zogenaamde Alteratie uiteindelijk calvinistisch. Wat in de context van de bloedige geschiedenis van die periode heel bijzonder is, is dat daarbij niemand werd gedood. Ook in mijn weergave van deze gebeurtenis heb ik mezelf veel artistieke vrijheid gegund.

Langzamerhand gingen Hollanders, Friezen, Zeelanders, Gelderlanders en anderen zichzelf steeds meer als Nederlanders beschouwen. Op 26 juli 1581 ondertekenden de Provinciën het Plakkaat van Verlatinghe, de eerste stap naar zelfbeschikking voor de Nederlanders. In 1588 werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden opgericht en in 1609, een jaar voordat Hendrik iv in Parijs werd vermoord, werd de Nederlandse Republiek erkend. Toch zou het nog een generatie duren voordat in 1648 de Vrede van Münster werd getekend, die het einde van de Tachtigjarige Oorlog en het begin van de zogenaamde Gouden Eeuw betekende.

Het verhaal van het Franse protestantisme en dat van het begin van de Nederlandse Republiek zijn beide onderdeel van het grotere Europese verhaal van de Reformatie, met Maarten Luther, die op 31 oktober 1517 zijn 95 stellingen op de deur van de slotkerk in Wittenberg spijkerde, de

in 1536 begonnen ontbinding van de kloosters door Hendrik VIII van Engeland, de zendingsprediker Calvijn, die Genève vanaf 1541 tot een toevluchtsoord voor Franse vluchtelingen maakte, en de veilige uitwijkplaatsen Amsterdam en Rotterdam, waar protestantse vluchtelingen aan het einde van de jaren zestig van de zestiende eeuw terechtkonden. Dit waren de belangrijkste kwesties: het recht om je godsdienst in je eigen taal te belijden; verwerping van de reliekencultus en het concept van voorspraak; een veel grotere aandacht voor de woorden van de Bijbel zelf, gecombineerd met het verlangen het geloof op een eenvoudige manier te beoefenen op basis van leefregels uit de Heilige Schrift; afwijzing van de door velen verafschuwde excessen en wandaden binnen de Katholieke Kerk; en ten slotte de aard van de hostie tijdens de communie. Voor de meeste mensen lagen deze leerstellige kwesties echter ver van hun bed.

Er bestaan veel uitstekende boeken over de geschiedenis van de hugenoten, en de invloed van deze kleine gemeenschap is buitengewoon, met name door de diaspora die hen – over het algemeen goed opgeleide vluchtelingen – naar Nederland, Duitsland, Engeland, Ierland, de Nieuwe Wereld, Rusland, Denemarken, Zweden, Zwitserland en Zuid-Afrika bracht. De oorsprong van het woord ‘hugenoot’ is onduidelijk, hoewel er aanwijzingen bestaan dat het aanvankelijk misschien een scheldwoord was. Volgelingen uit die tijd noemden zichzelf meestal leden van *l'Église Réformée* of de Gereformeerde Kerk. Voor de leesbaarheid heb ik in de tekst echter protestants, calvinistisch en hugenoots gebruikt.

Stad van tranen is het tweede boek van een serie romans die zich afspelen tegen de achtergrond van drie eeuwen geschiedenis, van het zestiende-eeuwse Frankrijk en Amsterdam tot de Kaap de Goede Hoop in de achttiende en negentiende eeuw. De personages en hun families zijn fictief tenzij anders aangegeven, hoewel ze wel zijn geïnspireerd door mensen die in die tijd geleefd zouden kunnen hebben. Gewone mannen en vrouwen die in tijden van religieuze oorlog en ontheemding toch probeerden door te gaan, lief te hebben en te overleven.

Toen net als nu.

Kate Mosse,
Carcassonne, Amsterdam en Chichester,
januari 2020

Belangrijkste personages

In Puivert

Marguerite (Minou) Reydon-Joubert, *châtelaine* van Puivert
Piet Reydon, haar echtgenoot
Marta, hun dochter
Jean-Jacques, hun zoon
Salvadora Boussay, haar tante
Aimeric Joubert, haar broer
Alis Joubert, haar zus
Bernard Joubert, haar vader

In Parijs en Chartres

Vidal du Plessis (kardinaal Valentin), persoonlijk biechtvader van Henri,
hertog van Guise en later heer van Évreux
Louis (Volusien), zijn onwettige zoon
Xavier, zijn rentmeester en lijfbediende
Pierre Cabanel, een kapitein in de katholieke militie
Antoine le Maistre, een hugenootse vluchteling uit Limoges

In Amsterdam

Mariken Hassels, een begijn
Willem van Raay, een rijke graanhandelaar en katholiek burger
Cornelia van Raay, zijn dochter
De grootjuffrouw van het begijnhof
Jacob Pauw, een katholiek burger
Jan Houtman, een calvinistische soldaat tijdens de Alteratie
Joost Wouter, een calvinistische huursoldaat
Bernarda Joubert, Minous jongste dochter

Historische personages

Catharina de' Medici, staatsvrouw en koningin van Frankrijk, moeder van drie Valois-koningen – Frans II, Karel IX en Hendrik III (1519-1589)

Marguerite de Valois, echtgenote van Navarra en Catharina's dochter (1553-1615)

Henri van Navarra, de eerste Bourbon die koning van Frankrijk werd (1553-1610)

Admiraal Gaspard de Coligny, militair leider van de hugenoten (1519-1572)

Henri, hertog van Guise en stichter van de Heilige Liga (1550-1588)

PROLOOG

Franschhoek, 28 februari 1862

De vrouw ligt onder een wit laken in een witte kamer en droomt over kleur.

Hier rust.

Ze is niet langer op de begraafplaats. Toch?

De vrouw zit gevangen in het grensgebied tussen slapen en waken, duikt af en toe op uit een oord van schaduwen en vage omtrekken naar een wereld vol licht. Ze brengt haar hand naar haar hoofd, en hoewel ze voelt dat de huid op haar slaap kapot is, is er geen bloed. Haar schouder doet pijn. Ze stelt zich voor dat haar huid bont en blauw is op de plek waar zijn vingers priemden en knepen. Beelden nu van het lichtbruine leren dagboek dat uit haar onwillige hand op de rode Kaapse aarde viel. Dat is het laatste wat ze zich herinnert. Dat, en de woorden die ze met zich meedraagt.

Dit is de dag van mijn dood.

De vrouw opent haar ogen. De kamer is schimmig en onbekend, maar het is een typisch vertrek in een Kaaps-Hollandse boerderij. Witte muren, leeg op een ingelijst borduurwerk met Bijbelverzen na. Een kale planken vloer, een ladekast en nachtkastje van stinkhout. Gedurende haar reis vanuit Kaapstad, door Stellenbosch, Drakenstein en Paarl, heeft ze in vele van dit soort huizen gelogeed. Huizen van kolonisten, sommige groot en andere klein, maar allemaal met zichtbare heimwee naar Amsterdam en het leven dat de bewoners daar hebben achtergelaten.

De vrouw gaat rechtop zitten en zwaait haar benen over de rand van het bed. Haar hoofd tolt en ze wacht even tot het misselijke gevoel wegtrekt. Ze voelt de houten vloer onder haar kousenvoeten. Haar beige blouse en haar rok zitten aan één kant onder het rode stof, maar iemand heeft haar laarzen uitgetrokken en ze aan het voeteneind van het bed neergezet. Haar leren hoed hangt aan een haakje op de houten deur. Op

de ladekast staat een koperen dienblad met daarop een aardewerken kruik met wijn – een sterke, plaatselijke wijn met de kleur van kersen – en onder een doek een stuk wit brood en reepjes gedroogd rundvlees.

Ze begrijpt het niet. Is ze gevangene of gast?

Enigszins wankel op haar benen loopt de vrouw naar de deur, die op slot blijkt te zitten. Buiten hoort ze spreuwen fluiten en kwetteren. Ze maakt haar veterlaarsjes vast, loopt naar het raam. Een klein, vierkant raampje met dunne metalen spijlen aan de binnenkant. Om haar binnen of anderen buiten te houden?

Ze steekt een hand tussen de spijlen door en duwt het ruitje open. De avondhemel in de Kaap ziet er precies hetzelfde uit als die in de Languedoc. Wit met een vleugje roze terwijl de zon achter de bergen ondergaat. De vrouw kan de kapel op het hoogste punt van het dorp zien; ook een klein, wit gebouw in Kaaps-Hollandse stijl, met een rieten dak en spitsboogramen aan weerszijden van de houten boogdeur. Sinds een paar jaar geleden de nieuwe kerk haar deuren opende voor de protestantse gemeente, fungeert dit gebouw als school. Dat ze het kan zien geeft haar hoop, want het betekent dat ze in elk geval nog in het dorp is. Als hij van plan was geweest haar te doden zou hij haar toch vast wel naar de bergen hebben meegenomen om het daar te doen?

Ver uit de buurt van nieuwsgierige ogen.

Ook kan ze nog net de fruitboomgaarden zien, waar Kaapse juffer- en damastpruimen worden gekweekt en zoete saffraanperen en appels aan de bomen hangen. De afgelopen weken heeft ze geleerd alle soorten te herkennen, en ook de boeren die ze kweken: de familie Hugo en de Hausmanns, de familie De Villiers en de afstammelingen van de Du Toits.

Opeens hoort ze de rijzende en dalende stemmen van meisjes die touwtjespringen. Ze spreken een mengeling van Nederlands en Engels, geen Frans, de erfenis van jaren van strijd om dit gestolen land te behouden. De Kaap is nu opnieuw een Britse kolonie; de hoofdstraat is omgedoopt in Victoria Street, ter ere van de Engelse koningin. Verder weg klinkt het klaaglijke zingen van de mannen die van het land terugkeren naar huis. Een andere taal, een taal die ze niet herkent.

Haar gevoel van opluchting is van korte duur. Al snel maakt het plaats voor verdriet vanwege het verlies van het dagboek, de kaart, het kostbare testament dat al honderden jaren in het bezit van haar familie is. Hoewel ze het dagboek niet langer heeft, kent ze elk woord dat erin staat uit haar hoofd. Ze kent elke vouw in de kaart, de voorwaarden en bepalingen uit het testament. Terwijl ze wacht en wacht en het licht uit de hemel ver-

dwijnt, meent ze de stemmen van haar voorouders te horen, die dwars door de eeuwen heen naar haar roepen.

Château de Puivert. Zaterdag, de derde dag van mei in het jaar onzes Heren vijftienhonderd en tweeënzeventig.

Opeens slaat haar verdriet vanwege het verlies van de documenten om in angst. Dat hij haar niet heeft gedood kan alleen maar betekenen dat hij nog iets van haar wil. Plotseling heeft ze spijt van haar voorzichtigheid. Ze herinnert zich dat ze haar hand uitstak om het mos van de steen te peuteren. Ze huivert bij de herinnering aan de koude loop van het geweer, aan zijn genadeloze stem. Zijn schaduw, de geur van zweet en sintels, een glimp wit in zijn zwarte haar.

Ze had haar mes getrokken, maar het schampte slechts zijn hand. Het was niet genoeg.

Het licht verdwijnt uit de hemel en de lucht is roerloos, hoewel overal het gonzen en zoemen van insecten klinkt. De kinderen worden binnengeroepen en in elk huis verschijnen speldenknopjes van licht als de kaarsen worden aangestoken. Hoewel ze moe is, blijft de vrouw bij het raam op de uitkijk staan. Ze plukt wat van het brood en drinkt een paar slokjes van de soepele Kaapse wijn. Een benevelde geest kan ze zich niet veroorloven.

Ze gaat op het voeteneind van het bed zitten en wacht.

De kerkklok in de eenzame witte toren slaat het hele uur. Negen uur, tien uur. Buiten is het donker geworden. De bergen zijn in de schaduwen verdwenen. Aan Victoria Street en de andere kriskras lopende straatjes en steegjes worden de kaarsen een voor een gedoofd. In Franschoek kruipt men vroeg onder de wol en staat tegelijk met de zon op.

Pas na elven, wanneer ze tegen de slaap vecht en het kloppen in haar hoofd weer is begonnen, hoort ze geluiden in het huis. Onmiddellijk staat ze op.

Voetstappen op de planken aan de andere kant van de deur, maar zachtjes. Langzaam lopend, alsof iemand niet gehoord wil worden. Ze heeft uren gehad om te besluiten wat ze moet doen, maar nu neemt haar instinct het over.

Ze glipt achter de deur, de wijnkruik in haar hand. Luistert naar het rammelen van een sleutel die in het slot wordt gestoken, daarna de tik van de verschuivende schoot, en de deur die langzaam naar binnen opengaat. In het donker ziet ze niet veel, maar ze vangt een glimp van wit haar op en ruikt het leer van zijn jas, dus zodra hij binnen bereik is, gooit ze de aardewerken kruik in de richting waar ze zijn hoofd vermoedt.

Ze gokt mis. Ze mikt te hoog, en hoewel de man wankelt, valt hij niet. Ze werpt zich op de deuropening en probeert langs hem te komen, maar hij is sneller. Hij grijpt haar pols en duwt haar achterwaarts de kamer weer in, terwijl hij zijn andere hand voor haar mond klemt.

‘Stil zijn, dom kind! Straks worden we alle twee nog vermoord.’

Ogenblikkelijk is ze stil. Het is een andere stem. En in het maanlicht dat door het raam naar binnen valt, ziet ze de achterkant van zijn hand. Geen kras op de plek waar ze haar aanvaller met het mes heeft verwond. Bovendien lijkt de man haar te vertrouwen, want hij laat haar los en doet een stap bij haar vandaan.

‘Monsieur, vergeef me,’ zegt ze. ‘Ik dacht dat u hem was.’

Hij spreekt ook Frans. ‘Er is niks gebeurd.’

Nu ziet ze in de zilveren schaduwen zijn gezicht. Hij is langer dan haar aanvaller bij de begraafplaats en zijn zwarte haar is korter, al heeft hij net zo’n witte lok.

‘U lijkt op hem.’

‘Ja.’

Ze wacht tot hij meer zal zeggen, maar dat doet hij niet.

‘Waarom ben ik hier?’ vraagt ze.

Hij steekt een hand op. ‘We moeten gaan. We hebben weinig tijd.’

De vrouw schudt haar hoofd. ‘Niet voordat u me vertelt wie u bent.’

‘We...’ Hij aarzelt. ‘Ik zag wat er op de begraafplaats gebeurde. Ik heb tot nu gewacht. Hij is mijn broer.’

Ze slaat haar armen over elkaar en weet niet of ze deze man wel of niet kan vertrouwen. Ze wacht.

‘We zijn gebrouilleerd.’

Opnieuw verwacht ze dat hij meer zal zeggen, maar hij werpt een blik op de deur en kan duidelijk niet wachten om te vertrekken.

‘Wiens huis is dit?’ vraagt ze.

‘Het is van onze moeder. Ze is bedlegerig, ze weet niet dat u hier bent. Zij kan hier niets aan doen.’ Even raakt hij haar hand aan. ‘Alstublieft, kom met me mee. Ik zal al uw vragen beantwoorden zodra we eenmaal veilig uit Franschoek weg zijn.’

‘Waar is uw broer nu?’

‘Aan het drinken, maar hij kan elk moment terugkomen. We moeten gaan. Aan de oostgrens van de stad staan paarden op ons te wachten.’

Ze laat haar armen langs haar lichaam vallen. ‘En als ik niet meega?’

De man kijkt haar recht aan en ze ziet de vastberadenheid en de bezorgdheid in zijn ogen.

‘Hij zal u doden.’

De rustige bewering overtuigt haar meer dan welke smeekbede of felle overreding zou kunnen. Ze kan beter een kans met deze onbekende wagen dan hier te blijven en passief af te wachten wat de ochtend zal brengen. Ze neemt haar hoed van het haakje op de deur.

‘Wilt u me uw naam niet zeggen?’ fluistert ze terwijl ze door de donkere gang achter hem aan loopt, naar een deur aan de achterkant van het huis.

Hij legt een vinger tegen zijn lippen.

‘Wilt u me dan in elk geval zeggen waar we naartoe gaan?’

Hij aarzelt, maar geeft dan antwoord. ‘Naar de oude stenen brug over de voorde. Daar wachten de anderen.’

‘Ik begrijp het niet.’

‘Jan Joubertsgat,’ zegt hij. ‘De plek waar Jan Joubert is gestorven.’ Hij draait zich om. ‘Is dat niet de reden dat u hier bent?’

De vrouw houdt haar adem in en voelt zich plotseling naakt. ‘U weet wie ik ben?’

Op het gezicht van de man verschijnt een glimlach. ‘Natuurlijk,’ zegt hij terwijl hij de grendel optilt en de deur openduwet. ‘Iedereen weet wie u bent.’

DEEL EEN

Amsterdam en Puivert

Mei & juni 1572

